

*Радванський А. І.,
кандидат педагогічних наук, начальник мовного відділу
Національної академії національної гвардії України
Радванська Т. І.,
старший викладач кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації
Національної академії національної гвардії України*

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню педагогічних умов формування лінгвосціокультурної компетенції, реалізація якої сприятиме результативному формуванню міжкультурної комунікації. Її зміст полягає не тільки в оволодінні іноземною мовою як засобом спілкування, а й реалізується у засвоєнні спеціальних теоретичних знань.

Ключові слова: лінгвосціокультурна компетенція, міжкультурна комунікація, компетентність, фонові знання.

Постановка проблеми. Засновником лінгвокультурології як науки прийнято вважати великого німецького вченого Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835), який неодноразово підкреслював, що мова виражає і формує специфіку нації, народу, відображає характерне національне бачення світу, що основи мислення різних народів слід шукати в їх мовах. Він писав, що мова – це об'єднана духовна енергія народу, таємничим чином записана у вигляді звуків, у такому вигляді через взаємодію звуків зрозуміла усім, хто володіє цією мовою і збуджує в них приблизно однакову енергію, а різні мови – різне бачення одного і того самого предмета. Вивчення мов світу – це також всесвітня історія людських думок та почуттів. Різні мови за своєю суттю, впливом на пізнання та відчуття є в дійсності різним баченням світу.

Метою статті є аналіз формування лінгвосціокультурної компетенції як важливої складової частини міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування комунікативної компетентності передбачає розвиток умінь користуватися мовним матеріалом, що вивчається, у конкретних ситуаціях спілкування, які вимагають від суб'єктів навчання знань прийнятих норм мовленнєвої поведінки й особливостей усного спілкування.

На сьогодні спостерігається неоднозначний підхід до визначення суті поняття «компетентність». У науковій літературі поняття «компетентний» тлумачиться здебільшого як «відповідальний, здатний» (від лат. *competentis*), тобто той, хто: а) знає, добре обізнаний, авторитетний, поінформований у певній галузі; б) той, хто володіє компетенцією.

Поняття «компетентність» є синонімом таких понять, як «обізнаність» (наявність знань, широкий кругозір, грамотність, поінформованість), «підготовленість» (виучка, освіченість, підкованість, підготовка), «готовність». У науковій літературі і словниках зустрічається також тлумачення поняття «компетентність» як «поглиблені знання», «спроможність

адекватно виконувати завдання», «готовність до актуального виконання діяльності», «ефективність дій». Хоча вони є близькими за змістом, усі перераховані поняття не можуть взаємодіяти в науковому контексті. На сьогодні в Україні у галузі освітнього законодавства прийнято низку нормативно-правових актів, які стали підґрунтям для розробки і впровадження сучасного змісту вищої освіти.

Близьким за значенням до поняття «компетентність» є термін «компетенція». Він тлумачиться як «обізнаність стосовно певного кола питань, володіння знаннями і досвідом, а також коло повноважень, прав певного органу чи посадової особи»

Термін «компетенція» (від лат. *competere* – бути здатним до чого) був введений Н. Хомським. Від самого початку він означав здатність, необхідну для виконання певної, переважно мовної діяльності у рідній мові.

Визначення сутності комунікативної компетенції дає нам змогу розглянути її співвідношення з метою навчання міжкультурній комунікації. Головною метою комунікативно орієнтованого навчання є формування компетенції у тих видах мовленнєвої діяльності, які необхідні для спілкування у реальних ситуаціях і сферах. Таким чином, формування мовленнєвої здібності – комунікативної компетенції – є глобальним завданням навчання міжкультурної комунікації.

Сучасні вимоги до навчання, що впливають із соціального замовлення, передбачають не тільки розвиток мінімального рівня лінгвістичної компетенції, а також і врахування у процесі навчання таких екстралінгвістичних факторів, як рівні діяльності майбутніх спеціалістів, їх соціальні функції у процесі спілкування, а також розуміння національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки співрозмовника.

Під лінгвокраїнознавчими знаннями та вміннями розуміємо знання мовних і мовленнєвих одиниць із національно-культурною семантикою, зумовленою культурно-історичним розвитком того чи іншого етносу, вміння добувати з них культурно-історичну та національно-специфічну інформацію і використовувати цей матеріал в іншомовному спілкуванні.

Мовні та мовленнєві одиниці з національно-культурною семантикою називаються країнознавчою лексикою. Відомо, що мовні та мовленнєві одиниці самі по собі нейтральні щодо національної культури, але їх використання у тексті (частота, розподіл, вибірковість, функції) надає їм значення прихованого національного феномена. А яскраво виражений соціокультурний потенціал, який дає змогу сформувати лінгвосціокультурну компетентність, втілює лексико-семантичний рівень слова:

слова, стали словосполучення, приказки тощо. Важливість цього компонента очевидна, бо саме слово є «сховищем» та джерелом країнознавчої соціокультурної інформації, оскільки «вміщує у собі знання про дійсність, притаманні як масовій, так і індивідуальній свідомості».

Фонові знання виділяються із загальної маси знань як необхідна передумова комунікації. Вони є чинником, що визначає і вибір мовленнєвих засобів, і використання у мовленні реалій.

Розглянемо спочатку поняття «культура». Найбільш поширеними є такі його значення: 1. Окрема сфера життя суспільства, яка існує у вигляді системи установ і організацій, що опікуються створенням і поширенням духовних цінностей. 2. Сукупність цінностей і норм, притаманних великій соціальній групі людей, народу загалом або нації. 3. Високий рівень досягнень у певній галузі. 4. Сукупність матеріальних предметів, об'єктів, ідей, образів, створених певною спільнотою протягом її історії. Іншими словами, культура – це сума всіх досягнень людства. Ми будемо вживати аналізоване слово у другому його значенні.

Культура відіграє значну роль в особливостях світосприйняття, оцінки подій та вчинків людей, які притаманні відповідному етносу. Специфіка культури позначається на концептуальній картині світу нації, яка, у свою чергу, відбивається у мовній картині світу. Це означає, що, з одного боку, мова може бути джерелом пізнання культури народу, з іншого, культура народу – джерелом пізнання мови. Жодна культура не існує ізольовано. Люди різних культур спілкуються між собою, тобто відбувається міжкультурна комунікація.

Поняття «міжкультурна комунікація» вперше було сформульовано в 1954 р. в роботі Г. Трейгера та Е. Холла «Культура і комунікація. Модель аналізу». Автори інтерпретували це поняття як процес ефективної адаптації людини до навколишнього світу. Вони підкресливали, що міжкультурна комунікація відбувається тоді, коли учасники спілкування належать до різних культур і усвідомлюють цей факт.

Чому це питання було поставлене до розгляду? Справа в тому, що у представників різних культур по-різному здійснюється розшифровка отриманої інформації. Наприклад, у представників латиноамериканської культури нормальним вважається під час спілкування підходити до співрозмовника дуже близько. Представники західних культур звикли до деякої відстані між співрозмовниками. Спроба зменшити цю відстань може стати причиною напруженості і дискомфорту одного зі співрозмовників. Уявіть собі картину, коли один зі співрозмовників підходить до іншого близько, а той відступає далі. Перший із них може навіть образитися, розшифровуючи факт збільшення відстані як неповагу до співрозмовника. Другий може обуритися, розшифровуючи факт зменшення відстані як невихованість, нахабство або агресію. І тільки за умови розуміння міжкультурних відмінностей комуніканти зможуть забезпечити успішність комунікативного акту. До міжкультурних чинників, які можуть спричинити ускладнення комунікації, належать і власне мовні. Це і усталені мовні одиниці, і формули мовленнєвого етикету, і вживання певних синтаксичних конструкцій тощо. Наприклад, формула привітання, поширена в українській мові, може викликати подив у людини іншої культури, якщо вона не знайома з відповідними кліше: *Здоровенькі були!* (уявіть реакцію на заяву: *You were healthy!*).

Таким чином, міжкультурна комунікація – це сукупність різних форм (вербальних і невербальних) спілкування між особами, які належать до різних культур.

У науковій літературі з теорії міжкультурної комунікації виділяються макрокультури і мікрокультури. До **макрокультур** прийнято відносити культури, які виділяються за континентальною ознакою або за національною. Наприклад, говорять про американську культуру, латиноамериканську, африканську, європейську, азіатську тощо. У роботах інших авторів йдеться про американську, іспанську, японську, українську, російську й інші культури. У будь-якому разі макрокультура – це культура значної частини людства (континенту або нації). **Мікрокультура** – це культура груп людей у межах макрокультури. Як відомо, люди входять до складу тих чи інших соціальних груп у межах етносу, які характеризуються своїми особливостями спілкування. Ці особливості зумовлюються багатьма факторами: професією, освітою, віком, віруваннями, сферою інтересів, гендерними чинниками, місцем проживання тощо. Кожна окрема людина поєднує в собі особливості макрокультури і різних мікрокультур (вік, професія, освіта, стать тощо), утворюючи таким чином субкультуру. Хоча підкреслимо, що в науковій літературі поняття субкультури і мікрокультури часто інтерпретуються як тотожні. Так, наприклад, Т.Г. Грушевицька, В.Д. Попков та О.Л. Садохін пишуть: «Субкультурами називаються культури різних соціальних груп та прошарків у межах одного суспільства».

Кожна культура має свою мовну систему, за допомогою якої її носії мають можливість спілкуватися один з одним. У науці різні форми мовного спілкування одержали назву «*вербальні засоби комунікації*».

Значення мови в культурі будь-якого народу важко переоцінити. У літературі з проблем культурології значення мови найчастіше зводиться до таких тверджень:

– дзеркало культури, в якому відбивається не тільки реальний навколишній світ, але й менталітет народу, його національний характер, традиції, звичаї, мораль, система норм і цінностей, картина світу;

– скарбничка культури, тому що всі знання, вміння, матеріальні і духовні цінності, накопичені тим чи іншим народом, зберігаються в мовній системі: у фольклорі, книгах, в усній і письмовій мові;

– носій культури, тому що саме за допомогою мови культура передається з покоління в покоління;

– інструмент культури, що формує особистість людини, бо саме через мову сприймається менталітет, традиції і звичаї свого народу, а також специфічний культурний образ світу.

Ініціаторами у вивченні взаємозв'язку мови і культури були американський культурний антрополог Ф. Боас і британський соціальний антрополог Б. Маліновський. Ф. Боас ще в 1911 р. вказав на цей зв'язок, проілюструвавши його порівнянням двох культур через їхній словниковий склад. Так, для більшості північних американців *сніг* – це просто погодні явище, і в їхньому лексиконі для позначення цього поняття є тільки два слова. А в мові ескімосів існує більш двадцяти слів, що описують *сніг* у різних станах. Така розмаїтість словникових засобів ясно показує, що для ескімосів *сніг* – це не просто складова частина погоди, а найважливіша частина природи, на якій базується більшість елементів їхнього життя та культури.

Не менш важливу роль у спілкуванні відіграють невербальні елементи комунікації, до яких належать жести, міміка, погляд, рухи, простір, час тощо.

Встановлено, що у соціолінгвістичних, методичних, психолого-педагогічних та культурологічних дослідженнях до-

водиться, що оволодіння лінгвосоціокультурною компетенцією як засобом міжкультурного спілкування неможливе без вивчення та засвоєння культури країни, мова якої вивчається. Мова має сприйматися як частина культури, а включення культури у зміст навчання дає змогу засвоювати лексику із соціокультурним потенціалом, набувати культурних фонових знань і специфіки мовленнєвої та немовленнєвої поведінки.

Лінгвокраїнознавство як частина країнознавства вивчає факти та явища культури не самі по собі, а в їх відображенні та у фактах самої мови. В основі лінгвокраїнознавства лежать кумулятивна функція мови, мовленнєвий узус, фразеологізми та прислів'я, національні реалії та фонові знання.

Висновки. Визначаючи необхідність залучення до культури країни, виділяючи культурний компонент у змісті навчання мови, тим самим забезпечуємо безпосередній доступ до культури іншого народу у процесі навчання діалогу культур (ставлення однієї культури до іншої як до рівноцінної з притаманними їй відмінностями та цікавої, бажаної саме в своїй унікальності, несхожості). Діалог культур необхідний для розвитку у суспільстві соціокультурного розуміння належності до національної та світової спільноти і соціокультурної готовності до міжнаціонального спілкування суверенних об'єктів, кожен з яких вважає іншого рівноправним та унікальним і тим самим сприяє вихованню, освіті та всебічному розвитку.

Література:

1. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. – 305 с.
2. Гальперин П.Я. К психології формування речі на іноземному мові / П.Я. Гальперин – М., 1972. – 60 с.
3. Глубоковських Г.В. Соціально-психологічні передумови формування лінгвосоціокультурної компетенції / Г.В. Глубоковських // Зб. наук. пр. / Нац. акад. прикордон. військ України. - Хмельницький, 1999. – № 9, ч. II. – 160 с.
4. Калінін В.А. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійно-пе-

дагогічної підготовки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/814/1/39.pdf>.

5. Кононенко І.В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект на матеріалі української та російської мови / І.В. Кононенко // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 39–46.
6. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку: Теоретичні засади галузевої комунікації [Монографія] / За ред. докт. філол. н., проф. Л.М. Пелепейченко. – Харків: АВВ МВС України, 2009. – 272 с.
7. Першукова О.О. З історії розвитку соціокультурних аспектів вивчення іноземних мов у Європі / О.О. Першукова // Іноземні мови. – 1999. - № 4. – С. 187.

Радванський А. І., Радванська Т. І. Формирование лингвосоциокультурной компетенции как важной составляющей межкультурной коммуникации

Аннотация. Стаття посвящена теоретическому обоснованию педагогических условий формирования лингвосоциокультурной компетенции, реализация которой будет способствовать результативному формированию межкультурной коммуникации. Ее смысл заключается не только в овладении иностранным языком как средством общения, но и реализуется в усвоении специальных теоретических знаний.

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетенция, межкультурная коммуникация, компетентность, фоновые знания.

Radvankyi A., Radvanskaya T. Formation of linguistic and cultural competence as an important component of intercultural communication

Summary. The article is devoted to the theoretical substantiation of pedagogical conditions for the formation of linguistic and cultural competence, the implementation of which will contribute to the effective formation of intercultural communication. Its meaning is not only in mastering a foreign language as a means of communication, but also realized in the mastering of special theoretical knowledge.

Key words: linguistic and cultural competence, intercultural communication, competence, background knowledge.